

**ПЕРШОЧЕРГОВІ ПРІОРИТЕТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**TOP PRIORITIES OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE BLACK SEA REGION AND FISCAL INSTRUMENTS FOR THEIR SUPPORT**

*Статтю присвячено актуальним питанням соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону. Розглянуто ключові пріоритети розвитку регіону. Визначено необхідність застосування державних видатків для досягнення поставлених стратегічних цілей. Обґрунтовано доцільність реорганізації структури місцевих бюджетів Причорноморського регіону. На основі кейнсіанських правил зазначено позитивний вплив зменшення місцевих податків у регіоні на його соціально-економічний розвиток.*

**Ключові слова:** соціально-економічний розвиток, стратегічні пріоритети, державні видатки, місцеві бюджети, місцеві податки.

*Статья посвящена актуальным вопросам социально-экономического развития Причерноморского региона. Рассмотрены ключевые приоритеты развития региона. Определена необходимость применения государственных расходов для достижения поставленных стратегических целей. Обоснована целесообразность реорганизации*

*структуры местных бюджетов Причерноморского региона. На основе кейнсианских правил отмечено положительное влияние уменьшения местных налогов в регионе на его социально-экономическое развитие.*

**Ключевые слова:** социально-экономическое развитие, стратегические приоритеты, государственные расходы, местные бюджеты, местные налоги.

*The article is devoted to the topical issues of socio-economic development of the Black Sea region. The key development priorities of the region are considered. The necessity of application in government spending to achieve its strategic goals is determined. The expediency of reorganizing the structure of local budgets of the Black Sea region is justified. On the basis of Keynesian rules indicated a positive effect of local taxes reducing in the region on its socio-economic development.*

**Key words:** socio-economic development, strategic priorities, government spending, local budgets, local taxes.

УДК 332.025.12

**Каліновський Р.О.**

аспірант кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Постановка проблеми.** У національному господарстві України Причорноморський регіон є одним з найпродуктивніших серед регіональних соціально-економічних систем України. До його складу входять АР Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонська області (через відсутність статистичних даних із тимчасово окупованих територій та невизначеність їх подальшої долі надалі розглядатимемо Причорноморський регіон без урахування АР Крим). Причорноморський регіон має важливе значення серед провідних економічних центрів держави, оскільки посідає чільне місце за питомою вагою валового регіонального продукту в обсягах вітчизняного ВВП.

Регіон вирізняється розвиненим промисловим виробництвом та потужним аграрним сектором. Територіальна структурна будова промислового виробництва має певний рівень нерівномірності. У структурі реалізованої продукції промисловості по містах та районах найбільша частка забезпечується Одесою та Миколаєвом [1, с. 253].

Усі регіони та субрегіони Українського Причорномор'я як пріоритетні галузі виокремлюють агропромисловий комплекс, транспорт і логістику, туризм і рекреацію. Розвиток інновацій як стратегічний пріоритет передбачено стратегіями Херсонської та Одеської областей.

Зважаючи на рівень потенціалу, яким володіє регіон, формуються інструменти регулюючого впливу на його соціально-економічний розвиток.

Це свідчить про інтерес до аналізу засобів підвищення інвестиційної привабливості Причорноморського регіону, що зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону присвячено праці таких учених, як Б.М. Данилишин, О.А. Єрмакова, В.М. Осипов, С.В. Харченко, О.Г. Чирва.

У даному дослідженні розглядаються, крім іншого, такі не вирішені частини загальної проблеми, як фінансові засоби впливу на соціально-економічний розвиток регіону.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є розгляд фінансових інструментів забезпечення досягнення першочергових пріоритетів соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Причорноморський регіон – унікальний регіон України, в якому знайшли поєднання потужні природно-кліматичний та виробничо-технологічний потенціали.

Різноманітність напрямів економічної спеціалізації Причорноморського регіону створює передумови для стабільного економічного, соціально орієнтованого розвитку регіону, проте водночас породжує проблеми, пов'язані з визначенням його адекватного місця у внутрішньоукраїнському та міжнародному поділах праці.

Першочерговим завданням є визначення ключових пріоритетів для соціально-економічної розбудови регіону. Так, пріоритет розвитку соціальної сфери присутній у стратегіях регіонального рівня, а на субрегіональному рівні – пріоритет людського розвитку, який зорієнтований на підвищення професійних якостей людей та їх культурний розвиток. На регіональному рівні визначено пріоритет розбудови індустрій, а на субрегіональному – розвиток малого і середнього бізнесу, конкретні механізми та інструменти створення сприятливого бізнес-середовища.

У новому конкурентному контексті, коли регіони все більше залучаються до конкурентних процесів, виникає необхідність пошуку нових підходів до їх розвитку. Концепція саморозвитку, наприклад, націлена на вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок мобілізації власних резервів відповідно до самостійно розробленої програми дій. Підтримку повинні отримувати всі регіони, але не у грошовій формі, а у вигляді стимулів до розвитку ініціатив в регіоні [2, с. 80].

Досягнення конкурентоспроможності економіки регіональної господарської системи відбувається через збереження інфраструктурного забезпечення промислового комплексу та його структурної трансформації, яку в Причорноморському регіоні було започатковано передусім на підприємствах машинобудування, оборонного комплексу та харчової промисловості [3, с. 241].

Традиційна спеціалізація на реалізації туристично-рекреаційного потенціалу видається недостатньо адекватною потребам системного розвитку регіону. Необхідно орієнтуватись на реалізацію комплексу регіональних ресурсів.

Додаткові труднощі в реалізації стратегічних цілей регіону створюють актуальні на сьогодні ризики та загрози, що є похідними від геоекономічних процесів.

Домінантою економічного розвитку є зростаюча конкуренція між чорноморськими країнами. Найбільш важливі для регіону сектори економіки – курортно-рекреаційний, транспортно-логістичний та агропромисловий – визначено як пріоритетні сфери розвитку в усіх країнах Чорного моря. Отже, соціально-економічний розвиток Причорноморського регіону відбуватиметься в умовах гранично жорсткої конкуренції за інвестиції, транзитні функції, товарні потоки, ринки збуту.

Стратегічною метою розвитку Причорноморського регіону є забезпечення стійкого зростання рівня й якості життя населення на основі збалансованої соціально-економічної системи інноваційного типу, що гарантує екологічну безпеку, динамічний розвиток економіки та реалізацію стратегічних інтересів України.

Досягнення зазначених стратегічних цілей може стати можливим завдяки застосуванню основних фіскальних інструментів державної макроекономічної політики – податків та державних видатків.

Так, до основних можливих економічних стратегій можна віднести такі способи спрямування державних видатків.

1. Запровадження інтенсивної моделі економічного зростання, в основі якої:

- концентрація державних капіталовкладень на реалізації суспільно важливих проектів у сфері комунального господарства, водопостачання, дорожнього будівництва, природоохоронної діяльності та забезпечення екологічної безпеки, що має створити базові умови для припливу приватних інвестицій у пріоритетні галузі економіки регіону;
- реструктуризація економіки з метою збільшення частки продукції з високою доданою вартістю та формування протягом трьох-п'яти років конкурентоспроможних кластерів у санаторно-курортній і туристичній галузях, сільському господарстві та харчовій промисловості регіону, у машинобудівній і суднобудівній галузях, енергетиці тощо;
- створення фінансово-інвестиційної інфраструктури та залучення цільових інвестицій; ставка на інновації, які підвищують ефективність використання власного ресурсного та людського капіталу;
- прискорений розвиток транспортної інфраструктури, у тому числі орієнтованої на обслуговування туристичних та експортно-імпортних потоків, що створить передумови для реалізації рекреаційного й промислового потенціалу регіону та дасть змогу йому посісти належне місце в транспортно-логістичній мережі країн басейну Чорного моря.

2. Освоєння потенціалу міжрегіональної кооперації та її перетворення на каталізатор та ключовий фактор економічного зростання Причорноморського регіону:

- реалізація міжрегіональних інфраструктурних проектів;
- ініціація та просування програм співробітництва з придніпровськими областями та з областями Чорноморсько-Азовського узбережжя України.

3. Модернізація статусу Причорноморського регіону в міжнародному поділі праці:

- набуття статусу конкурентоспроможного регіону, який представляє Україну в Чорноморському макрорегіоні та є активним учасником процесів, що спрямовані на розвиток ефективної моделі регіональної кооперації;
- позиціонування території Причорноморського регіону як майданчика, на якому базуються міжнародні проекти та ініціативи, спрямовані на розвиток співпраці в гуманітарній сфері на засадах діалогу культур та цивілізацій у Каспійсько-Чорноморському та Чорноморсько-Середземноморському регіонах.

4. Повернення до контрольованого та збалансованого просторового розвитку за рахунок зонування територій і формування локальних центрів розвитку, екологізації індустріальних районів.

5. Забезпечення екологічної безпеки та здатності до самовідтворення природно-ресурсного

потенціалу: досягнення європейських стандартів у сфері екологічної безпеки, запровадження еколого-економічних режимів та зон природокористування, поступовий перехід до самовідтворення природно-ресурсного потенціалу.

6. Реформування курортно-туристичного сектору:

- модернізація існуючої бази санаторно-курортної, лікувально-реабілітаційної, оздоровчої і туристичної інфраструктур;

- сегментація рекреаційних ресурсів із першочерговою розбудовою середнього та широкодоступного сегментів.

7. Формування агросектору XXI ст.:

- формування і розвиток інфраструктури аграрного ринку;

- впровадження індустріальних методів тваринництва;

- рослинництво на основі районування сортів.

8. Модернізація галузевої структури промисловості:

- підвищення конкурентоспроможності промисловості Причорноморського регіону на внутрішніх та зовнішніх ринках (хімічна промисловість, суднобудування, харчова промисловість);

- прискорення розвитку нових наукоємних, екологічно безпечних виробництв;

- упровадження ресурсозберігаючих технологій, насамперед енерго- та водозберігаючих. Підвищення енергозабезпеченості регіону: відновлювана і нетрадиційна енергетика.

9. Розвиток транзитно-транспортного потенціалу:

- технічне переоснащення та вдосконалення виробничої інфраструктури;

- розвиток вантажних транспортних коридорів;

- інтеграція портової та залізничної інфраструктур;

- формування логістичних центрів;

- транспортні коридори для пасажиропотоків (розвиток місцевого та регіонального авіа- та морського сполучення);

- розвиток і вдосконалення автодорожньої мережі регіону.

10. Підвищення якості життя:

- створення умов життя та доступу до можливостей;

- збалансований просторовий розвиток на рівні «місто та приміська територія – сільська територія», інтеграція економіки сільських, периферійних територій до єдиного соціально-економічного простору регіону;

- розвиток місцевих шляхів сполучення та місцевого транспорту (автомобільний, залізничний, водний);

- розв'язання проблем водопостачання та охорони місцевих водних джерел від виснаження і забруднення;

- забезпечення охорони оточуючого середовища, формування ефективної системи природокористування.

11. Розробка ефективної регіональної системи управління інноваціями з урахуванням міжрегіональних механізмів взаємодії. У регіональних стратегіях розвитку зазначається, що існуюча система управління інноваціями на регіональному рівні є неефективною, що суттєво гальмує інноваційний розвиток у регіонах. Актуальною є розробка регіональної системи управління інноваціями з урахуванням новітніх змін у регіональній політиці та європейських стандартів.

Тепер розглянемо можливе застосування податків для досягнення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону.

Структура доходів місцевих бюджетів складається з податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій із капіталом, цільових фондів та державних трансфертів.

Якщо проаналізувати місцеві бюджети Причорноморського регіону за три останні роки, за якими державними органами надано статистичну інформацію, можемо спостерігати наявність сталого бюджетного профіциту в середньому на рівні 6% від податкових надходжень по регіону (табл. 1).

Таблиця 1

**Елементи місцевих бюджетів Причорноморського регіону**

Область	Рік	Податкові надходження до місцевого бюджету, тис. грн.	Профіцит місцевого бюджету, тис. грн.	Відношення профіциту місцевого бюджету до податкових надходжень, %
Миколаївська	2012	1 858 727,7	112 774,3	6,07%
	2013	2 001 409,5	69 482,2	3,47%
	2014	2 140 205,7	135 991,3	6,35%
Одеська	2012	4 125 073,0	420 092,5	10,18%
	2013	4 443 396,5	331 731,5	7,47%
	2014	4 691 353,6	303 441,1	6,47%
Херсонська	2012	1 333 305,9	66 369,2	4,98%
	2013	1 401 286,8	97 180,2	6,94%
	2014	1 466 109,6	30 215,7	2,06%

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Очевидно, що податкові надходження до місцевих бюджетів формуються за рахунок місцевих податків, до яких належать:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- єдиний податок для юридичних осіб;
- єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб;
- транспортний податок;
- єдиний податок для юридичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників (IV група);
- плата за землю (у складі податку на майно).

Таким чином, якщо зменшити місцеве податкове навантаження на середній обсяг профіциту місцевих бюджетів, самі місцеві бюджети залишатимуться бездефіцитними, натомість мале та середнє підприємство, яке є основним платником місцевих податків, вивільнить частину коштів, які сприятимуть зростанню обсягу інвестицій у реальний сектор економіки Причорноморського регіону. Як наслідок, зросте ділова активність та ефективний попит у регіоні, що за кейнсіанськими законами призведе до зростання валового регіонального продукту та кількості робочих місць. Окрім того, податкові пільги сприятимуть зростанню інвестиційної привабливості регіону всередині країни.

Розрахувавши середні значення за областями, маємо рекомендований обсяг зниження місцевих податків на 5,3% для Миколаївської області, 8% – для Одеської та 4,7% – для Херсонської.

#### **Висновки з проведеного дослідження.**

Напрямами трансформації пріоритетів соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я мають стати такі: поживлення регіональної економіки за рахунок використання наявних місцевих ресурсів, культури, технологій, соціального капіталу; цілісний міжгалузевий розвиток економіки; економічна вигода для регіону на всіх етапах діяльності від виробництва до споживання; розвиток інститутів соціального партнерства, міжмуниципального та транскордонного співробітництва.

Ключовими регіональними пріоритетами для Причорноморського регіону за областями можна визначити такі.

#### **Одеська область:**

1. Розбудова сучасної індустрії.
2. Розвиток високопродуктивного аграрного виробництва.

3. Розбудова та модернізація транспортної інфраструктури.

4. Якісний розвиток туристично-рекреаційної сфери.

5. Розбудова інфраструктури соціальної сфери та досягнення нової якості життя населення.

#### **Миколаївська область:**

1. Розвиток експортоорієнтованого машинобудування та енергетичного комплексу.

2. Розвиток транспортно-логістичного потенціалу.

3. Розвиток сільського господарства.

4. Розвиток соціальної інфраструктури, рекреації та охорона навколишнього середовища.

#### **Херсонська область:**

1. Забезпечення комплексного розвитку соціальної політики.

2. Збереження та використання природних ресурсів у контексті сталого розвитку.

3. Розвиток видів економічної діяльності області.

4. Удосконалення систем регіонального управління, інноваційної та інвестиційної діяльності.

Також вважаємо за доцільне зниження місцевих податків на 5,3% для Миколаївської області, 8% – для Одеської та 4,7% – для Херсонської області з метою забезпечення поживлення ділової активності та зростання інвестиційної привабливості регіону.

У разі впровадження даних рекомендацій в життя відкривається широке поле для наукових досліджень у сфері економічної ефективності фінансової політики на регіональному рівні.

#### **БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Чирва О.Г. Аналітична оцінка конкурентоспроможності економічної системи Причорноморського регіону / О.Г. Чирва // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 1(25). – С. 253–260.

2. Осипов В.М., Єрмакова О.А. Формування політики конкурентоспроможності регіону на принципах саморозвитку / В.М. Осипов, О.А. Єрмакова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 2(42). – С. 78–81.

3. Данилишин Б.М. Продуктивні сили економічних районів України / Б.М. Данилишин [та ін.]. – К.: Нічлава, 2000. – 517 с.

4. Бюджет України – 2014: стат. зб. – К., 2015. – 307 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychnyi-zbirnyk-ministerstva-finansivukrainy-biudzheta--?category=budzheta>.